

UDK 347.736/.739:336.71
DOI: 10.7251/FIN1502020B
Mirko M. Bošnjak*

PREGLEDNI RAD

Nužnost afirmacije stečaja u uslovima narastajuće nelikvidnosti privređivanja

Necessity of Bankruptcy Affirmation in Conditions of Increasing Business Insolvency

Rezime

Glavni cilj ovog rada je sagledavanje razmjera nelikvidnosti privređivanja u Republici Srpskoj i ukazivanje na nužnost uspostavljanja efikasnog stečajnog sistema u procesu prevazilaženja problema narastajuće nelikvidnosti. Naime, višedecenijsko prenebravanje tržišne logike u okolnostima socijalističkog načina privređivanja rezultovalo je pogrešnom percepcijom i zanemarivanjem suštine i neposredne svrhe stečaja, što najbolje ilustruju ključni indikatori (ne)efikasnosti njihovog provođenja u našim uslovima. Ako je takav odnos razumljiv za sistem koji ideološki nije priznavao neuspjeh (društvenih/državnih) preduzeća, onda se čini interesantnim prepoznavanje razloga zbog kojih je još uvijek preovlađujući i gotovo 25 godina nakon početka tranzicije na ovim prostorima. Zahvaljujući prepoznavanju i objektivnom sagledavanju ovih razloga, ponudićemo rješenja koja, po našem viđenju, vode povećanju efikasnosti domaćeg stečajnog sistema, odnosno, u konačnici, i rješavanju problema široko rasprostranjene nelikvidnosti.

Ključne riječi: nelikvidnost, stečaj, (ne)efikasnost stečajnog sistema.

Abstract

The main goal of this paper is to provide an overview of business insolvency extent in the Republic of Srpska and to indicate need to establish efficient bankruptcy system in the process of overcoming the increasing insolvency problem. In fact, decades of disregarding market logic in socialist economic system caused inaccurate perception, neglected meaning and direct purpose of bankruptcy, which is illustrated in the best way through key indicators of (in)efficiency in implementation of bankruptcy procedures in this economy today. This logic can be understandable in the context of the former system which ideology did not acknowledge failure of (state-owned) enterprises, but discovering reasons for the similar behaviour almost 25 years since transition began in this region could be a very interesting undertaking. Owing to acknowledgment and objective consideration of these reasons, solutions for increased efficiency of domestic bankruptcy system and in the end solution for widely spread insolvency problem could be offered.

Keywords: insolvency, bankruptcy, bankruptcy system (in)efficiency.

UVOD

Za potpuno sagledavanje i razumijevanje pojma nelikvidnosti neophodno je napraviti jasnu distinkciju između (1) neizmirenih, još uvijek nedospjelih obaveza, (2) dospjelih obaveza koje će biti izmirene sa izvjesnim zakašnjenjem, te (3) obaveza koje su dospjele, ali nikad neće biti izmirene. Nisu rijetki niti slučajevi da se zanemaruje razlika između posljednje dvije kategorije obaveza, odnosno njihovog poistovjećivanja sa nelikvidnošću. Nelikvidnost se, međutim, odnosi isključivo na obaveze koje su dospjele na naplatu

i za koje postoji sigurnost da će biti izmirene, ali sa zakašnjenjem. Dakle, ključna odrednica nelikvidnosti jeste kašnjenje u plaćanju (Šonje, Faulend i Šošić, 2001).

Nelikvidnost prevashodno ugrožava interese povjerilaca kada je u pitanju dinamika naplate njihovih potraživanja koja nužno odstupa od ugovorene dinamike. Dalje pogoršavanje prinostnog, imovinskog i finansijskog položaja dužnika te njegovo zapadanje u stanje insolventnosti čini vjerovatnijim da će potraživanja biti naplaćena u iznosu manjem od nominalnog, dok u nekim slučajevima uopšte neće biti moguća njihova realizacija.

* Investiciono-razvojna banka Republike Srpske a. d. Banja Luka, bosnjakmirko@yahoo.com

Među brojnim tržišno orijentisanim mjerama za preveniranje nastanka i rješavanje problema nelikvidnosti, efikasni stečajni sistem je jedna od najčešće isticanih solucija. Razlog za to jeste generalni cilj stečajne regulative, tj. efektivna zaštita interesa povjerilaca kroz uvođenje sigurnosti u tržišni i kreditni sistem, odnosno promovisanje stroge finansijske discipline.

Iščitavanje podataka o broju podnesenih prijedloga za otvaranje i otvorenih stečajeva, kao i onih o samoj efikasnosti stečajnih postupaka u Republici Srpskoj, bez njihovog postavljanja u širi kontekst uslova privređivanja, ostavlja isuviše prostora za izvođenje neadekvatnih i pogrešnih zaključaka o rezultatima i perspektivama domaćih preduzeća. Upravo suprotno; nemali broj preduzeća nalazi se u ozbiljnim poslovnim i finansijskim neprilikama. Njihova neuspješnost u postizanju ciljeva zbog kojih su osnovana čini ih izvjesnim kandidatima za stečaj, dok ništa manje nisu brojna niti preduzeća nad kojima se, i pored ispunjenosti formalnih uslova, ne otvaraju stečajni postupci.

Stoga ćemo, u prvom dijelu ovog rada, sagledati razmjere nelikvidnosti u domaćim uslovima privređivanja. U drugom dijelu ukazaćemo na osnovne karakteristike i nivo efikasnosti stečajnog sistema Republike Srpske. Na ovom mjestu ponudićemo i naše viđenje najznačajnijih uzroka (izvora) neefikasnosti stečajnih postupaka koji ne pogoduju afirmaciji ovog, prinudno uređenog pravnog postupaka u efektivni pristup (instrument) za prevenciju nastanka i saniranje problema sistemске nelikvidnosti. U zaključnim razmatranjima, iznijeti ćemo viđenja koja, po našem mišljenju, mogu osigurati prepoznavanje uloge i značaja stečajeva i njihovu širu afirmaciju, što je objektivna nužnost imajući u vidu da se radi o neophodnoj komponenti tržišne ekonomije.

1. RAZMJERE DOMAĆE NELIKVIDNOSTI

Nelikvidnost, kao manifestno stanje kašnjenja u plaćanju dospjelih obaveza, karakteriše više pojava oblika: (1) kašnjenje u plaćanju drugim preduzećima, (2) kašnjenje u plaćanju bankama, (3) kašnjenje u plaćanju državi, i (4) kašnjenje u plaćanju radnicima (Šonje i dr., 2001). Tek njihova ukupna suma pruža objektivnu sliku o razmjerama nelikvidnosti u nacionalnim okvirima. Međutim, ne postoji jednoznačna granica između likvidnosti i nelikvidnosti jer se ona isključivo vezuje za ugovoreno vrijeme plaćanja (Nikolić, Vučković i Živković, 2011) (izuzev ukoliko nije predmet normativnog uređenja).¹

Najpoznatiji i najčešće korišćen indikator nelikvidnosti koji sugeriše postojanje kašnjenja u izmiranju obaveza preduzeća jeste broj privrednih subjekata sa blokiranim računima. Početkom 2015. godine, prema zvaničnim podacima Centralne banke, 41.834 preduzeća u Bosni i Hercegovini imalo je blokirano minimalno jedan račun, dok je ukupno blokirano 67.830 računa kod poslovnih banaka.² U prilog narastajućem problemu nelikvidnosti govori i podatak kako je, samo tokom 2014. godine, broj preduzeća sa blokiranim minimalno jednim računom porastao za 5,1%, odnosno broj ukupno blokiranih računa za 4,5%.³

Negativne posljedice nelikvidnosti sve su izraženije i u bankarskom sektoru Republike Srpske kada su u pitanju razmjere neizmirenih

obaveza po osnovu kredita. Učešće nekvalitetnih kredita u ukupnom kreditnom portfelju bilježi kontinuirani rast i, prema podacima Agencije za bankarstvo, sa stanjem na dan 30.09.2014. godine, dostiglo je nivo od 16,79%. Istovremeno, svaki peti kredit privredi klasifikovan je kao problematičan.⁴

Na sveprisutni problem nelikvidnosti nije ostala rezistentna niti država (Republika Srpska) i njena potraživanja po osnovu poreza i doprinosa. Na kraju 2013. godine, ukupna dugovanja prema Poreskoj upravi iznosila su 1,5 milijardi KM, od čega se na doprinose odnosilo oko 680 miliona KM. U periodu od 2010. godine, naplata poreza i doprinosa bilježi opadajući trend, kako u apsolutnim iznosima, tako i u odnosu na prijavljene poreze i doprinose. Rast prijavljenih obaveza nije praćen adekvatnim rastom u njihovoj naplati te je prisutan sve veći jaz između prijavljenih i naplaćenih javnih prihoda, što posljedično dovodi do porasta dugovanja prema Poreskoj upravi Republike Srpske (na kraju 2010, ukupna dugovanja iznosila su 1,2 milijarde KM, od čega su doprinosi iznosili 433 miliona KM).

Izvođenje sveobuhvatne ocjene o razmjerama nelikvidnosti ograničeno je nedostupnošću podataka o dugovanjima poslodavaca prema radnicima. Međutim, i pored toga, sve prethodno jasno upućuje na „kontaminaciju“ privređivanja u Republici Srpskoj sistemskom nelikvidnošću. Otuda i rješavanje ovog problema zahtijeva sistemski pristup koji nužno vodi do potpune afirmacije i dosljedne primjene stečaja. Da to do sada nije bio slučaj najbolje govore podaci o efikasnosti stečajnog sistema na koje ćemo se osvrnuti u nastavku.

2. KARAKTERISTIKE I EFIKASNOST STEČAJNOG SISTEMA REPUBLIKE SRPSKE

U osnovi svake stečajne regulative nalaze se ciljevi prevashodne zaštite interesa povjerilaca, odnosno osiguravanja naplate njihovih potraživanja bilo kroz postupak bankrotstva, rasturanja preduzeća i prodaje imovine ili postupak reorganizacije stečajnog dužnika i njegovo dovođenje u stanje koje mu omogućava da odgovori na obaveze prema povjeriocima. U uporednom pravu, uobičajeno se govori o pro-dužničkim, koji favorizuju i podstiču reorganizaciju, ili pro-povjerilačkim stečajnim sistemima koji „beskompromisno“ zastupaju interese povjerilaca. Međutim, ono što je daleko bitnije od početne naklonosti jeste to da stečajni sistem vodi efikasnijem ishodu stečajnog postupka: likvidacija besperspektivnih, s jedne, te oporavak perspektivnih dužnika, s druge strane. Riječju, stečaj se ne bi trebalo doživljavati (niti formalno uređivati) kao „kaznu za neuspjeh“. Ovo tim prije ako se uzmu u obzir brojne sistemске slabosti i egzogeni problemi sa kojima se suočava (domaća) privreda, u čijem svjetlu smo skloni da hroničnu nelikvidnost prije okarakterišemo kao simptom nego stvarni uzrok problema sa dalekosežnim reperkusijama na mikroekonomski i makroekonomski aspekt privređivanja.

Stečajni postupak u Republici Srpskoj, uslovi pokretanja, pravne posljedice otvaranja i provođenja te reorganizacija stečajnog dužnika nesposobnog za plaćanje na osnovu stečajnog plana bliže su uređeni Zakonom o stečajnom postupku. Po uzoru na njemačku ste-

¹ S tim u vezi, čini se interesantnim sagledati i praksu velikih trgovinskih lanaca koji, koristeći svoj monopolni položaj, nameću dobavljačima nerealno duge rokove plaćanja koji se kreću u rasponu od 90 do čak 270 dana.

² Prema preliminarnim podacima iz godišnjeg saopštenja Republičkog zavoda za statistiku Osnovni strukturni pokazatelji poslovanja preduzeća za 2013. godinu, u Republici Srpskoj aktivno je 7.130 preduzeća.

³ Na kraju 2013. godine, broj preduzeća sa minimalno jednim blokiranim računom iznosio je 39.813, odnosno broj ukupno blokiranih računa kod poslovnih banaka bio je 64.896.

⁴ Poređenja radi, na kraju 2011. godine, ukupni nekvalitetni krediti iznosili su 11,46%, odnosno nekvalitetni krediti privredi 11,29%.

čajnu judakturu, stečajni sistem Republike Srpske je više naklonjen povjerilačkoj strani, dok je interesima stečajnih dužnika dodijeljen sekundarni značaj. Međutim, takav pristup stečajnoj problematiki pokazao se krajnje neefikasnim u odnosu na postavljene ciljeve: grupno namirenje povjerilaca stečajnog dužnika i reorganizacija stečajnog dužnika radi uređivanja njegovog pravnog položaja i odnosa prema povjericima, a naročito radi održavanja njegovog poslovanja (Zakon o stečajnom postupku, 26/10), na šta ukazuju i međunarodne finansijske institucije u svojim relevantnim izvještajima.

Tako, prema istraživanju Svjetske banke o uslovima poslovanja u pojedinim zemljama čiji su rezultati predstavljeni u oktobru 2014. godine u okviru Izvještaja o „lakoći poslovanja“ – Doing business 2015, stečajni postupci u Bosni i Hercegovini u prosjeku traju 3,3 godine i koštaju 9% dužnikove imovine. Prosječni stepen namirenja povjerilaca po okončanju stečajnog postupka iznosi svega 36% (u poređenju sa prosjekom skandinavskih zemalja od preko 90%). Najvjerojatiji ishod „da će preduzeće biti prodano u dijelovima“ sugerise zaključak kako institut reorganizacije nije značajnije zastupljen u domaćoj stečajnoj praksi.

Prvi ozbiljniji pristup istraživanju stečajne problematike u Republici Srpskoj i, prema našim saznanjima još uvijek jedini, učinjen je revizijom učinka „Stečajni postupci u Republici Srpskoj“, koju je obavila Glavna služba za reviziju javnog sektora Republike Srpske, a koja je objavljena u martu 2012. godine. Prema nalazima revizije, od ukupno 420 stečajnih postupaka koji su vođeni od početka 2008. do sredine 2011. godine, svega je 10 (2,4%) okončano reorganizacijom ili restrukturiranjem stečajnog dužnika. Stečajni postupci su trajali i do sedam godina, a u više od 1/2 slučajeva postupak je okončan zbog nedostatka ili nedovoljnosti stečajne mase. Potraživanja povjerilaca iz javnog sektora činile su oko 2/3 ukupnih potraživanja u stečajnim postupcima, dok su povjerioci u prosjeku uspjeli naplatiti oko 20% svojih potraživanja.

Uprkos činjenici kako je, u pojedinačnom smislu, najveći povjerilac država, posredstvom relevantnih institucija, ona je pokazala potpuno odsustvo interesovanja za zaštitu svojih potraživanja kroz dostupnost instituta prinudne naplate u stečajnom postupku. Na to upućuju i rezultati provedene revizije učinka „Upravljanje naplatom doprinosa“ Glavne službe za reviziju javnog sektora, iz jula 2014. godine. Naime, u periodu 2010–2013. godina, u Republici Srpskoj pokrenuto je 595 stečajnih postupaka od kojih, na prijedlog Poreske uprave, svega njih 40 za iznos potraživanja po osnovu nenaplaćenih poreza i doprinosa od oko 250 miliona KM (u istom periodu, fondovi nisu pokretali stečajne postupke⁵). Do kraja 2013. godine, naplaćeno je manje od 1% priznatih potraživanja u stečajnim postupcima koje je pokrenula Poreska uprava, dok je istovremeno oko 40 miliona KM otpisano kao nenaplativo zbog nedostatka stečajne mase. Računajući i stečajne postupke koji nisu pokrenuti na prijedlog Poreske uprave, ukupno je naplaćeno 3 miliona KM.

Dakle, evidentno je postojanje nesklada između razmjera nelikvidnosti i pokrenutih stečajeva budući da se u Republici Srpskoj, uvidom u objave u „Službenom glasniku“, u prosjeku godišnje pokrene oko 200 postupaka. To govori u prilog nalazima Glavne službe za reviziju javnog sektora, prema kojim se stečajni postupci ne pokreću u zakonom predviđenim rokovima ili se uopšte ne pokreću zbog „nezainteresovanosti povjerilaca i stečajnih dužnika, nepredumjlene-

nosti troškova prethodnog postupka te neuređene dokumentacije za podnošenje prijedloga za pokretanje stečaja“.

Razlozi nepravovremenog pokretanja stečajeva koje je istakla Glavna služba za reviziju javnog sektora Republike Srpske više su deklarativnog (nezainteresovanost povjerilaca i stečajnih dužnika) i normativnog karaktera (nepredumjlenost troškova i neuređena dokumentacija) nego što oslikavaju stvarnu suštinu ovog problema i izvore (ne)efikasnosti stečajnog sistema Republike Srpske koji ograničavaju njegove, kako preventivne tako i sanacione efekte u odnosu na problem narastajuće nelikvidnosti privređivanja.

2.1. Izvori (ne)efikasnosti stečajnog sistema

Država i njena (javna) preduzeća predstavljaju značajne generatore nelikvidnosti u našim uslovima, i to putem: (1) kašnjenja u izmiranju sopstvenih obaveza,⁶ i (2) evidentnog tolerisanja neplaćanja potraživanja obaveza, što pogoduje daljoj eskalaciji i produbljivanju ovog problema. Nepokretanje ili zakasnjelo pokretanje stečajnih postupaka kada su u pitanju „javna“ potraživanja, idu u prilog promovisanju finansijske nediscipline, čime se šalje jasna poruka i svim ostalim društvenim i ekonomskim akterima da se u svom ponašanju povedu za primjerom države.⁷

U potrazi za stvarnim uzrocima nepokretanja stečajnih postupaka potrebno je početi od struktura (institucija) koje svojim činjenjem (ili nečinjenjem) uspostavljaju, promovišu i diktiraju nivo efikasnosti sistema, uključujući svakako i stečajni. Naime, u okolnostima čisto deklarativnog opredjeljenja institucija za razvoj i afirmaciju stečaja kao objektivne nužnosti tržišnog načina privređivanja, očekivano svjedočimo potpunom ignorisanju stečajne suštine, njegove svrhe i krajnje namjene. Percepcija stečaja kao prijetnje socijalnoj stabilnosti⁸ od strane najodgovornijih institucija ne doprinosi promociji stečajnog postupka u aktivni instrument za rješavanje (prevenciju) problema nelikvidnosti, te postizanje ciljeva poboljšanja konkurentnosti preduzeća i nacionalne ekonomije u cjelini. Upravo suprotno.

Dakle, kod nas ne postoji razvijen i široko ukorijenjen „strah“ od stečaja i posljedica koje on sa sobom nosi, bilo da je riječ o pozitivnom ili negativnom aspektu istih. Preduzeća i njihove uprave amnestirane su od efektivne odgovornosti za stanje, rezultate i dugoročne poslovne perspektive, što otvara mogućnost fokusiranja na postizanje pretežno kratkoročnih ciljeva, nerijetko i špekulativnog karaktera (na štetu „druge strane“). U takvom ambijentu, stečaj se doživljava kao „zakonska mogućnost“, a sankcije kao „formalnosti“ koje se u stvarnosti ne događaju.

ZAKLJUČAK

Stečaj je objektivna nužnost u uslovima privređivanja kakvim svjedočimo u Republici Srpskoj i uslovima narastajuće nelikvidnosti. Percepcija stečaja kao „bauka“ kojim se plaši poslovni partner (dužnik) koji se oglašuje na svoje obaveze i ponaša se kao da one ne postoje rezultovala je potpunim odsustvom straha i bojazni od stečaja. Postojanje straha od efektivne sankcije izuzetno je bitno jer se radi o preventivnom i korektivnom faktoru ponašanja privrednika.⁹

⁵ Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje, Fond zdravstvenog osiguranja, Javni fond za dječiju zaštitu i Zavod za zapošljavanje Republike Srpske.

⁶ Ukupni realni dug javnih preduzeća i ustanova, opština i lokalnih budžetskih korisnika samo po osnovu poreza i doprinosa iznosi više od 250 miliona KM (Vidović, 2015).

⁷ U tom kontekstu neophodno je posmatrati činjenicu kako javna preduzeća, i pored evidentnih problema sa naplatom potraživanja, do sada nisu pokretala stečajne postupke.

⁸ U prilog tome govore i nalazi revizije učinka Upravljanje naplatom doprinosa, prema kojim se nepokretanje stečajnih postupaka najčešće obrazlagalo upravo potrebom zaštite radnika i radnih mjesta.

⁹ U pojedinim zemljama, poput Švajcarske, vode se tzv. knjige diskvalifikovanih lica u koje se upisuju odgovorne osobe privrednih subjekata nad kojima je pokrenut stečaj, te im se nameću izvjesna ograničenja u pogledu budućeg angažovanja na upravljačkim pozicijama, uključujući i mogućnost osnivanja novog preduzeća.

Neefikasnost stečajnog sistema (troškovi, trajanje, ishod stečajnog postupka) nije uzrok problema. Radi se, zapravo, o posljedici koja prevashodno potiče od široko rasprostranjene i tolerisane finansijske nediscipline i poslovanja u okolnostima u kojim se neplaćanje obaveza smatra uobičajenim „poslovnim manirom“. Država i njene institucije svojim (ne)činjenjem značajno doprinose daljoj eskalaciji ove problematike.

Stečaj mora postati stožerna tačka privredne stabilnosti i sigurnosti poslovanja (finansijska disciplina), a posebno imajući u vidu toksičnu snagu nelikvidnosti koja se prenosi sa „bolesnih“ na „zdrave“ privredne subjekte. Stoga ćemo u nastavku dati neke od preporuka koje, po našem viđenju, vode povećanju efikasnosti domaćeg stečajnog sistema i, u konačnom, doprinose rješavanju problema široko rasprostranjene nelikvidnosti.

1. Nametnuti oštrij i dosljedniji režim bankrotstva, u prvom redu kroz obezbjeđivanje striktnog poštovanja stečajnih razloga i rokova za pokretanje postupaka, kako od strane povjerilaca tako i od samog stečajnog dužnika, te efektivnog sankcionisanja u slučaju njihovog kršenja.
2. Svojim primjerom, dosljednim i predvidivim ponašanjem, država i njene institucije treba da postanu uzor svim ostalim tržišnim akterima namećući im, na taj način, okvire ponašanja koje će i ovi slijediti. Na tom kursu, javlja se potreba za izjednačavanjem statusa države sa statusom preduzeća, odnosno njihovog dovođenja u potpuno ravnopravni položaj povodom uspostavljenih dužničko-povjerilačkih odnosa (prvi korak u tom pravcu učinjen je usvajanjem nacrta Zakona o rokovima izmirenja novčanih obaveza u Narodnoj skupštini Republike Srpske, kojim su ograničeni rokovi plaćanja obaveza i za subjekte javnog i privatnog prava na 60 dana, izuzetno i duže, ukoliko se ponude adekvatni instrumenti obezbjeđenja).
3. Izvršiti alokaciju socijalne funkcije iz privredne isključivo u socijalnu sferu društva. Postizanje kratkoročnih socijalnih ciljeva (prividno očuvanje radnih mjesta, u prvom redu) ne smije biti prepreka provođenju stečajeva, a posebno u okolnostima kada su očekivanja da bi isti obezbijedili efikasniju upotrebu raspoloživih resursa.
4. Promovisati i uspostaviti pristup permanentnom jačanju i praćenju finansijske discipline, čime se stvaraju pretpostavke, između ostalog, i za korektivno djelovanje u fazi akumulacije poslovno-finansijskih problema (ne isključujući i mogućnost stečajne reorganizacije dužnika).

Preduzimanje prethodnih mjera pretežno se nalazi u domenu državnih autoriteta, na kojima je i najveća odgovornost za uspjeh procesa izgradnje transparentnog i nadasve efikasnog stečajnog okvira koji obezbjeđuje sigurnost povjerilaca, pruža mogućnost oporavka preduzeća sa poslovnim i finansijskim problemima te vrši realokaciju sredstava od neproduktivne prema produktivnoj upotrebi. Na tim principima neophodno je temeljiti i očekivanja

od novog zakona o stečajnom postupku kojim bi, barem prema navodima iz Ekonomske politike Republike Srpske za 2015. godinu, trebalo da se na drugačiji i efikasniji način uredi kontrola i nadzor nad radom stečajnih upravnika, ali i pooštri prijeko potrebno pitanje odgovornosti za sve one koji svojom neodgovornošću ili neadekvatnim djelovanjem dovedu preduzeće pred stečaj.

IZVORI

1. Agencija za bankarstvo Republike Srpske (2014). Izvještaj o stanju u bankarskom sistemu Republike Srpske za period 01.01.2014–30.09.2014. Preuzeto 06.02.2015. sa <http://www.abrs.ba/publikacije/publikacije.htm>
2. Ekonomska politika Republike Srpske za 2015. godinu. „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 119/14.
3. Glavna služba za reviziju javnog sektora Republike Srpske (2012). Stečajni postupci u Republici Srpskoj – Izvještaj revizije učinka. Preuzeto 07.02.2015. sa http://www.gsr-rs/front/reportsearch/?up_mi=1
4. Glavna služba za reviziju javnog sektora Republike Srpske (2014). Upravljanje naplatom doprinosa – Izvještaj revizije učinka. Preuzeto 07.02.2015. sa http://www.gsr-rs/front/reportsearch/?up_mi=1
5. International Bank for Reconstruction and Development/ The World Bank (2014). Doing business 2015. Preuzeto 05.02.2015. sa <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2015>
6. Nikolić, I., Vučković, V. i Živković, B. (2011). Stanje nelikvidnosti i analiza Predloga zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju privrednih društava. *Industrija*, 4/2011, 181–191.
7. Republički zavod za statistiku Republike Srpske (2014). Osnovni strukturni pokazatelji poslovanja preduzeća, godišnje saopštenje 2013. Preuzeto 06.03.2015. sa http://www.rzs.rs.ba/front/article/1458/?left_mi=None&up_mi=&add=None
8. Šonje, V., Faulend, M. i Šošić, V. (2001). *Nelikvidnost: razotkrivanje tajne*. Zagreb: Hrvatska narodna banka.
9. Vidović, Z. (9. februar 2015). *Dati veća ovlaštenja poreskim inspektorima*. Nezavisne novine.
10. Zakon o rokovima izmirenja novčanih obaveza – Nacrt. Preuzeto 08.03.2015. sa <http://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/javne-rasprave/nacrt-zakona-o-rokovima-izmirenja-nov%C4%8Danih-obaveza>
11. Zakon o stečajnom postupku – prečišćeni tekst. „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 26/10.